

Ал уулунду кучагыңа, Жер Эне!

Гүлзура Жумакунова
Анкара университети профессору
Түркия

Бул күндөрдө Кыргызстан аза ичинде. Кыргыздар улуу жазуучусу Чыңгыз Айтматовду өзүнөн эч ажыратып карабаган, ар качан ыйык деп эсептеген Жерге, кыргызча айтканда, Ээсине берип жатышат. Жазуучунун “кубанычымды, кайгымды тең бөлүшкөн сырдашым “ деген Жер Эне; мындан 70 жыл мурун белгисиз курмандар менен кошо көмүлгөн атасынын да түбөлүк жайы болгон Ата Бейит аны өз кучагына алды. “Жер Эне” деп кайрылган болчу ага, “сен ар нерсени туйуп-билип, сезип турасың” дер эле. Эми ошол ыйык Жер Эне улуу жазуучу жер үстүндө калтырып кеткен орду толбос боштукка көнө албай кайгы тарткан миллиондордун муңун билип турат бекен?. 80 жылдан бери аны менен бирге жашап, бир уулдан тата турган сыймыктын бийигин татып, анын бардыгын ар качан аркасында сезип келген журтунун, Кыргыз-Чыңгыз деп аты уйкаш эки ысымда бүтүндөшкөн калкынын жетимсиреген абалын туюп турат бекен?

Ар улутка ар качан генийлер келе бербейт дешет. Бул бир жаратылыштын мыйзамы болсо керек. 20-кылымда адабият дүйнөсүнө келген бир генийдин кыргыз журтунда туулуп калышы бизди - кыргыздарды жана жалпы эле түрктөрдү сыймыктандырат. Чыңгыз Айтматов кыргыздардын кадыресе жашоосун катардагы кишилердин кылык-жоруктарына, мамилелерине, ой толгоолоруна, сезимдерине жүктөп, жаш кыргыз адабиятын дүйнө классикалык адабиятынын мартабасына жеткирди жана 150дөн ашык тилге которулуп окулган чыгармалары менен өзү да дүйнө классиктери арасында татыктуу ордун ала алды.

Айтматов ким эле?

Үч жолку СССР дин Мамлекеттик сыйлыгынын (1968; 1979;1983) Ленин атындагы сыйлыктын (1963), Кыргызстандын Токтогул атындагы мамлекеттик сыйлыгынын (1976), Эл аралык Ж. Неру атындагы сыйлыктын (Индия,1983) ээси. Кыргыз Республикасынын эл жазуучусу (1968), Кыргыз Илимдер Академиясынын анык мүчөсү (1974), Германия Санат Академиясынын корреспондент мүчөсү (1978), Париждеги Европа Илимдери Санат жана Адабият Академиясынын анык мүчөсү (1983), Стокгольмдогу Дүйнө Илимдери Санат Академиясынын анык мүчөсү (1987), Рим Клубу мүчөсү, Эл аралык Ысык-Көл Форумунун куруучу мүчөсү жана төрагасы сыяктуу барандуу наамдарга татыктуу болушу Айтматовду эчактан дүйнөнүн саналуу интеллектуалдары арасына кошкон. 15 жыл бою СССР, Россия , анан Кыргызстан атынан жүргүзгөн Европа Бирдиги, НАТО, ЮНЕСКО жана Бенелюкс өлкөлөрүндөгү дипломатиялык кызматтары болсо анын саясий кимдигинин бир башка жактарын түзүп турчу.

Дүйнө бүгүн мына ушул оор жоготуудан сөз кылып жатат. Ошол себептүү бүгүндөрдө аза күткөн, кан жуткан жалгыз эле кыргыздар эмес. Дүйнө адабияты да өзүнөн бир түптүү чынардын жыгылганын андап турган учуру. Дүйнөнүн таанылган бүтүн теле каналдары, радио, газеталары Айтматовдун өлүмүнө маанилүү орун беришти. Интернет беттери да ал жөнүндө кабарлар, жорумдар менен толуп-ташып жатат. Кабарларда Чыңгыз Айтматов сыяктуу улуу жазуучунун орду эч качан

толтурулбай турганы, анын дүйнө адабиятына, маданиятына калтырган мурасынын эстетикалык, философиялык жана гуманисттик тараптарынан сөз кылынууда.

Жыйынтыктап жатып.....

Бүгүн Чынгыз Айтматовду жерге берип жатып, биз - жер үстүндөгү пенделер, анын улуу мурасына ээлик чыга аларыбызга, сабак аларыбызга, бул улуу мурастын этик, эстетик, философиялык, тарбиялык маңызынын баасын, баркын билерибизге, анын акылына жана айгайларына кулак төшөрүбүзгө сөз бере алабызбы? Ага “Жер Эненин кучагында тынч укта, уста. Тоолорун да кулабайт, ботогөз булактарың да соолбойт, бугуларды да атпайбыз, манкурт да болбойбуз “ дей алабызбы?

Sözlü ve Yazılı Anlatım Dersi Kaynakları

- Abduldayev, E., İsayev D. (1972). Kırgız orfografyasının ereceleri. (Praktikalık koldonmo). Frunze: Mektep Basması. -90b.
- Abduldayev E. (1998). *Azırkı kırgız tili*. Bişkek:İlim.
- Akdemir R. (2000). *Baldar angemeleri*. (Türkçeden Kırgızcaya çev. Cumakunova, G. , Rahat Razak). Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1- 112s.
- Asanaliev Ü. (1964). *Lobnor tilinin grammatikalık kıskaçça oçerki*, Frunze, *Azırkı kırgız adabiy tili*. (2009). Bişkek: KМУИА. -928 b.
- Bartold V.V.(1963). *Kırgızı. Soçineniya*. T.2, Çast I., s.509-510. Moskva.
- Baskakov N.A. (1960). *Tyurkskiye yazıki*. Moskva.
- Batmanov İ.A. (1947). *Kratkoye vvedeniye v izuçeniye kirgizskogo yazıka*. Frunze.
- Batmanov İ.A. (1963). *Sovremenniy kirgizskiy yazık*. Frunze.
- Cumakunova G. (2002).“Kırgız Türkçesi”. *Türkler Ansiklopedisi*. Ankara:Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.
- Cumakunova, G. (2005). *Türkçe-Kırgızca Sözlük*. Bişkek: Manas Üniversitesi Yayınları.-1000s.
- Karasayev H.K. (1983), Orfografyalık sözdük. Frunze:KSE
- Keleçektin Eeleri. Añgemeler, Comoktor*. Frunze: Mektep Basması, 1976.
- Kırgız adabiy tilinin grammatikası*. (1980). Frunze: İlim.
- Köseoğlu E. (2001). *Tonton Ene*. (Türkçeden Kırgızcaya çev. Cumakunova, G.) Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay. 1-88.
- Köseoğlu E. (2003). Veli Aba. (Türkçeden Kırgızcaya çev. Cumakunova, G.) Ankara: Diyanet İşl. Başk. Yay.1-136.
- Malov S.E. (1952).*Yeniseyskaya pismennost tyurkov: Teksti i perevodi*. M.-L.
- Oruzbayeva B.O., (1997). “Kırgızskiy yazık”. *Yazıki Mira: Tyurkskiye yazıki*. Bişkek, s.286-289.
- Tınıstanov K. (1998). *Kırgız tili*. C.I-II, İstanbul.
- Tenişev E.R. (1997). *Drevniy kirgizskiy yazık*. Bişkek.
- Yazım Kılavuzu.(2012). Ankara:TDK Yay.
- Yunusaliyev B.M. (1971). *Kırgız diyalektologiyası*, Frunze.
- Yunusaliyev B.M. (1955).“Problema formirovaniya obşçenarodnogo kirgizskogo yazıka”. *Voprosı yazıkoznaniya*, №2, s.30-41.